

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

В. О. Татенко

ІНТИМНО-ОСОБИСТІСНА СФЕРА ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті представлено перші результати соціально-психологічного дослідження сфери інтимного життя людини. Запропоновано визначення основних понять, що утворюють дискурс інтимного. Розглянуто динамічний аспект проблеми в контексті поняття інтимізації. Розкрито сутнісні характеристики і проаналізовано формопрояви екстимної поведінки як протилежної інтимній. Порушено питання щодо ризиків надмірної інтимізації та штучної екстимізації людського життя. Визначено перспективні напрями та основні завдання подальшого дослідження інтимно-особистісної сфери людських стосунків.

Ключові слова: інтимне, екстимне, інтимно-особистісна сфера людських стосунків.

В статье представлены первые результаты социально-психологического исследования сферы интимной жизни человека. Предложены определения основных понятий, образующих дискурс интимного. Рассмотрен динамический аспект проблемы в контексте понятия интимизации. Раскрыты сущностные характеристики и проанализированы формопроявления экстимного поведения как противоположного интимному. Затронуты вопросы относительно рисков чрезмерной интимизации и искусственной экстимизации человеческой жизни. Определены перспективные направления и основные задачи дальнейшего исследования интимно-личностной сферы человеческих отношений.

Ключевые слова: интимное, экстимное, интимно-личностная сфера человеческих отношений.

The first results of socio-psychological research in the sphere of human intimate life are presented. The definitions of the main notions which form the discourse of intimate are given. The dynamic aspect of this issue is treated in the context of the notion "intimization". The most essential characteristics are revealed and the main forms of extimate behavior as the opposition to intimate are analyzed. The risks of exaggeration of intimization and artificial extimization of human life are discussed. Perspective directions and main

tasks of further research of intimate and personal sphere of human relations are defined.

Key words: intimate, extimate, intimate and personal sphere of human relations.

Проблема. В умовах затяжної соціальної, політичної та економічної нестабільності, підсиленої світовою кризою, пересічна українська людина, не обтяжена надто амбітними домаганнями щодо грошей, влади чи слави, втративши віру у креативність і порядність своїх загальнодержавних лідерів, шукає порятунку в найближчому оточенні і в самій собі. Проте й тут вона далеко не завжди знаходить затишок, оскільки її рідні і близькі перебувають у такому ж становищі, самі потребують допомоги і підтримки, а внутрішній, душевно-духовний світ виявляється у кого певною, а в кого значною мірою деформованим, дисгармонійним, акцентуїтованим, готовим у будь-який момент вибухнути агресією, вилитися в депресію, відреагувати різного роду внутрішніми конфліктами і психосоматичними захворюваннями. Доки руйнації зазнає зовнішня поверхня людського ества, залишається надія, що все минеться, відновиться і стане на свої місця. Але ці сподівання будуть марними, якщо руйнівний вплив досягне інтимно-особистісної сфери життя окремої людини й сфери інтимних стосунків людини з людиною.

Із зазначеними загрозами сьогодні наполегливо працюють практичні психологи і психотерапевти. Однак психологічна наука в цілому і соціальна психологія зокрема досить стримано реагують на цю ситуацію. Досі дослідження проблем інтимного життя людини не виокремлено в самостійний науковий напрямок. Якщо в окремих джерелах ідеться про інтимне, то переважно як щось статево-сексуальне, аморальне, ненормальне чи просто бридке. Натомість мережі інтернету переповнені інформацією сумнівного характеру, а полички книжкових кіосків – низькопробною літературою з одкровеннями астрологів, чаклунів та ворожок, гороскопічними есе, в яких “інтимна” тематика займає чільне місце.

У сучасних теоретично-методологічних розробках, присвячених проблемам природи психіки, об’єкта, предмета і метода психології, ідеться про необхідність переходу від дослідження психологічних абстракцій, “психіки, яка не болить”, до вивчення психічної реальності в її унікальній, неповторній своєрідності і з’ясування можливостей її самовдосконалення та саморозвитку як живої цілісності. Саме інтимне приховує в собі онтичні, сутнісно-сміслові характеристики конкретного людського життя як унікально-неповторного тілесно-душевно-духовного цілого, найменш спотвореного необхідністю конформного

прилаштування до багато в чому антигуманних умов та вимог соціального середовища.

Мета дослідження на перших його етапах полягала в тому, щоб з позицій сучасної соціальної психології визначитись у сутнісних характеристиках більш загальних і більш конкретних понять, які у своїй сукупності утворюють дискурсивне мереживо значень та герменевтичне коло інтерпретацій на тему інтимного життя людини.

Якщо звернутися до словників, то в них поняття “інтимність” (англ. варіант – *intimacy*) пов’язується з уявленням про близькість, щирість, відвертість, сердечність, задушевність, взаємність, про дружні, товариські, романтичні, еротичні і, звичайно, сексуальні стосунки в широкому і вузькому розумінні цього слова. Іншим чином це поняття (англ. варіант – *privacy*) може використовуватися тоді, коли йдеться про щось приватне, конфіденційне, секретне, потаємне, моє і тільки моє.

Аналіз літератури дає підстави виокремити ще одну групу понять, які доповнюють і збагачують сутнісну характеристику інтимності ознаками духовності. Це поняття сокровенного, сакрального, святого, божественного, а також істинного, прекрасного – того, що зачаровує і водночас бентежить як безмежна глибина зоряного неба, від чого захоплює дух, про що міркують наодинці із собою, а якщо говорять, то урочисто-тихо і не будь-де, не будь-коли, не будь із ким...

Дані, отримані в сучасних лінгвістичних дослідженнях, вказують на те, що вершинні вузли фрейму “інтимність” утворюють: а) позитивні емоційні стосунки між суб’єктом і об’єктом, які виникають на основі мотиваційного настановлення зближення між ними; б) зміна стосунків між суб’єктом і об’єктом з негативних чи нейтральних на позитивні. Також звертається увага на те, що в різних мовах слот “суб’єкт/об’єкт інтимності” передає значення: “близький”, “дружній”, “внутрішній”, “потаємний” і т.п. [1].

Встановлено, що об’єднаний у кластері “інтимність – інтимне” концептуальний ланцюжок, вербалізований відповідними лексичними одиницями, складає модель узагальненої ситуації, в якій виявляється прагнення особистості до збереження свого особистого простору від несанкціонованого вторгнення, втручання. Цей кластер вербалізує стани, почуття і прояви поведінки особистості, найбільш приховані від стороннього спостереження. Ця лексика дистанційне особистість і характеризує той аспект людського життя, що є глибоко особистісним. Відмічається той факт, що в літературній мові порівняно небагато вербальних засобів для матеріалізації зазначених феноменів. Річ у тім, що

почуття, які описує кластер “інтимність – інтимне”, вербалізуються переважно засобами внутрішнього мовлення. Людина менше проговорює вголос те, що для неї є глибоко особистим, сокровенним, ніж те, що може бути предметом обговорення [2].

На основі уявлень про інтимність створено чимало різних понятійних конструктів. У літературі та мистецтві окреме місце займає так звана *інтимна лірика*. Існує поняття “*інтимна мова*”, яким зазвичай позначають усну і письмову монологічну та діалогічну мовленнєві форми, якими користуються люди, заглиблені у світ інтимних думок, почуттів і стосунків. І це не тільки мова теплої дружньої бесіди, а й мова з’ясування стосунків у ситуації інтимної напруги. У соціальній психології закріпилося дещо метафоричне поняття “*інтимної дистанції*”, яким позначають найкоротшу відстань, що може встановлюватися між людьми в процесі безпосереднього комунікативного контакту. Ця інтимна дистанція може скорочуватись у різний спосіб за різних обставин. Так, існує природний шлях, зігрітий теплими взаємними почуттями, і протилежний йому – шлях так званих “інтимних послуг”, у яких від справжньої інтимності залишається хіба що техніка задоволення специфічних потреб клієнта, а для більш вибагливих і заможних влаштовується романтичний ілюзіон, прикрашений мистецтвом окультуреної еротики, чим завжди славились японські гейші, а нині й “київські індивідуали”.

Найбільш широким і всеосяжним є понятійний конструкт “*інтимна сфера людського життя*”, що відрізняється від його інших сфер тим, що саме в ній знаходять свою актуалізацію і реалізацію вищі екзистенційні цінності та цілі людини як цілісної тілесної, душевної та духовної істоти. Сутнісно-смісловий центр цієї сфери утворює Любов у всіх її різноманітних визначеннях і запереченнях. Саме тут людина може відчутти себе або неймовірно щасливою, або трагічно нещасною. Не випадковим у цьому розумінні є факт, що найбільшої психологічної травми людська істота зазнає тоді, коли виникають складності в інтимній сфері її життя, коли втрачається близькість із значущими іншими. Зайнятість і навіть успішність в інших життєвих сферах може доповнювати гармонію інтимного життя, але не може з нею конкурувати на рівних чи її компенсувати, хіба що відволікти на певний час від сумних думок і переживань. Чи не тому поняття любові поширюється не тільки на стосунки між близькими людьми, а й на ставлення до своєї професії (улюблена справа), рідної землі, життя в цілому. Це сфера, перебування в якій є особистою справою кожного, де кожний відчуває себе потрібним і незамінним. Саме тут, як ніде, розкривається можливість для вільної творчості і спонтанного, наповненого емоціями і почуттями прояву індивідуальності, для широкого діалогового спілку-

вання, для розвитку суб'єктно-вчинкових форм активності. Кожна людина як суб'єкт інтимного життя має унікальну можливість для виявлення найкращих своїх людських рис – чуйності, милосердя, уважності, толерантності, відповідальності, моральності, гуманності та ін. У сфері інтимного життя вона знаходить надійний психологічний тил, захист, затишок, а також стартовий майданчик для особистісного і професійного зростання. Складається навіть думка, що щастя людини залежить від того, наскільки їй вдається інтимізувати різні сфери свого життя і своє життя в цілому, чи може вона собі проспівати щось подібне до “Я люблю тебе жизнь, что само по себе и не ново...”.

Значне, якщо не ключове місце в інтимному житті людини займають особистісно забарвлені інтимні стосунки, що і дає підстави для застосування такого окремого понятійного конструкту, як **“інтимно-особистісна сфера людських стосунків”**. При цьому мають на увазі “сердечну близькість”, “душевну спорідненість”, “духовну єдність” та інші її конкретні прояви. Близьке до вищезгаданого поняття **“інтимно-особистісного спілкування”** застосовував у своїх працях, присвячених проблемам психології гри, вікової періодизації психічного розвитку, Д. Б. Ельконін для позначення специфічних особливостей провідної діяльності у підлітковому віці.

Як соціально-психологічний феномен, інтимність передбачає високий ступінь відкритості, відвертості, щирості, чесності, правдивості, а також чуйності, уважності, турботливості, делікатності, тактовності, толерантності, ніжного і трепетного ставлення до партнера на основі глибокої поваги й довіри до нього. Для справжньої інтимності характерна максимально можлива зануреність у стосунки, включеність у взаємодію, гармонійність, максимально можливий рівень душевно-духовного взаємозв'язку, натхненна співтворчість, взаємна відповідальність і повна взаємовіддача без очікування для себе будь-яких бонусів. Вищою винагородою тут виступає можливість бути учасником такої взаємодії. Саме тут у чистому вигляді виявляють себе такі соціально-психологічні феномени, як атракція, афіліація, синтонія, емпатія, прихильність, взаємність та ін. Стосунки в цій сфері не поділяються на офіційні чи неофіційні, формальні чи неформальні, оскільки можуть бути або товариськими, дружніми, любовними, кінець кінцем партнерськими, або ж ніякими.

Проте, як відомо, інтимні стосунки далеко не завжди розвиваються в позитивному, конструктивному річищі. Нерідко з часом може виникати напруженість, нерозуміння людьми одне одного, порушення гармонії у взаєминах, конфліктність і навіть ворожнеча. Невипадково кажуть: від палкої любові до лютої ненависті – один крок. Соціально-психологічний фінал такої драми може набувати різних форм, най-

більш поширеною з яких є байдужість, що може виявляти себе в більш чи менш етично-культурній формі.

Інтимно-особистісна сфера людських стосунків має чимало ви- мірів, форм і умовно може бути диференційованою залежно від того, якого характеру та змісту активність набуває в ній домінуючого зна- чення. Цілком логічно виділити як первинну форму кровноспоріднені, біологічно зумовлені інтимні зв'язки, що складаються між членами однієї родини. Тобто йдеться про своєрідну психофізіологічну єдність “Ми”, кожний член якої пов'язаний з іншими кодом ДНК і онтичною потребою збереження та розвитку своєї сім'ї, продовження свого роду тощо.

Свою специфіку мають інтимні стосунки, що складаються в сім'ї між дітьми та іншими її членами. Тут доречно згадати відому книгу Е. Берна [3] і навести приклад інтерпретації інтимних стосунків у контексті виділених ним рольових позицій Батька, Дорослого і Дитини.

Інтимність є своєрідною грою на рівні Дитина-дитина, яка ви- ключає формалізм, повчальність, корисливість і різного роду експлуатацію. Справжні інтимні трансакції відбуваються між двома Дитячими еґо-станами. Дорослий залишається на задньому плані як спостерігач для того, щоб бути упевненим, що зобов'язання і обме- ження виконуються, а також утримує Батька від вторгнення і руйнування ситуації. Ще краще, якщо Батько доброзичливо дає дозвіл, заохочує до такого роду стосунків. Підтримка Батька допомагає Дитяті позбавитися від страху перед інтимністю і гарантує, що її не стримува- тиме тягар або загроза провини. Вільне від Дорослої обережності, вимоги пошуку сенсу, з одного боку, і Батьківського критицизму, – з іншого, Дитя переживає почуття піднесення і природної компетентно- сті. Воно починає бачити, чути і відчувати так, як це йому дійсно хочеться. У цьому автономному стані йому більше не потрібно ні да- вати речам імена, як цього зазвичай добивався Дорослий, ні звітувати у своїй поведінці, як цього вимагав Батько. Воно вільне відповідати прямо і спонтанно на те, що бачить, чує, відчуває. Оскільки обидві сторони довіряють одна одній, вони вільно відкривають одна одній свій таємний світ сприйняття, досвіду, поведінки, не запитуючи нічого навзаєм, окрім насолоди дарувати одну одній без страху. Ця свобода Дитяти є невід'ємною рисою інтимної близькості [4].

Формою інтимно-особистісних стосунків, яка гармонійно поєд- нує в собі статево-сексуальне і еротично-платонічне, є кохання, що в українській культурі принципово відрізняється від поняття любові. Любити можна свою дитину, свою родину, свою країну. Цікаво, що російськомовний цинічно-іронічний вислів “занимається любов'ю” не

має адекватного перекладу в українській мові, оскільки коханням не можна “займатися”.

Якщо в розумінні інтимного рухатися “від” тілесного, плотського, статевого, сексуального, то тут порівняно самостійного значення можуть набувати інтимно-особистісні стосунки, ціннісно-смыслову психологічну основу яких складає почуття душевно-духовної спорідненості, душевно-духовне тяжіння однієї людини до іншої без елементів тілесної чуттєвості. Це можуть бути щирі, дружні стосунки між людьми, або те, що зветься “платонічною любов’ю”. Духовним змістом наповнює інтимно-особистісні стосунки людини з людиною віра в Істину, Добро, Красу, в існування Вищих сил тощо. При цьому зв’язок душевного і духовного з тілесним, плотським, земним не обривається навіть в інтимних стосунках людини з Богом, а символізується. Як зазначав О. Мень, у Священному Писанні шлюбні стосунки стають символом союзу Бога з людиною. У шлюбі є і обов’язок, і зобов’язання, але сутність його – в таємничому єднанні двох істот. Такою є і віра. У її основі лежить не вимога, а любов, довіра, прихильність, нерозривні узи [5, с. 70]. Так само, як від тілесного інтимного контакту народжується нове життя, – від душевно-духовного інтимного контакту має народжуватися нова краса, нова істина, нове добро, нова любов.

Особливою формою інтимної активності людини є активність пізнавальна у всіх її проявах (міфологічна, релігійна, філософська, наукова), оскільки має на меті розкриття таємниць буття сущого, його прихованих від безпосереднього сприймання та споглядання змістів і смислів. “У наш час наука є фактором духовності, оскільки втручається в таку інтимну сферу людського світу, де раніше панувала лише релігія”, – наголошують сучасні українські філософи [6, с. 240].

Яскравий зразок методології пізнання як інтимного діалогу, “прилучення”, “занурення”, “розчинення” суб’єкта пізнання в його об’єкті знаходимо у творах відомого японського інтерпретатора дзенбуддизму Дайсецу Тайтаро Судзукі. Поняття “саторі” означає “інтуїтивне проникнення у природу речей”, “найбільш інтимне і особистісне переживання”, суть якого полягає в тому, щоб прямо увійти в сам об’єкт і побачити його, так би мовити, ізсередини. Пізнати квітку – значить стати квіткою, бути нею, цвісти, як вона, радіючи сонячному світлу й дощу. Якщо це відбулося, то квітка говорить зі мною, а я знаю всі її таємниці, радості й страждання – усе биття її життя. І не тільки це. Разом з моїм “пізнанням” квітки я довідаюся про всі таємниці всесвіту, включаючи й таємниці мого власного Я [7].

Аналізуючи проблему діалогічності у творчості М. М. Бахтіна, Дж. Шоттер зазначає, що предметом вивчення якраз і є те, що має осо-

бистісне значення для обох учасників пізнавального діалогу [8, с. 107]. Тобто справжній, насичений творчістю і спрямований на відкриття нового пізнавальний процес має інтимно-діалогічний характер. І чим серйознішою є наукова проблема, тим вищого рівня інтимізації набуває пізнавальний процес. Інша річ, що отриманий кінцевий науковий результат за бажанням дослідників може оприлюднюватися, презентуватися, публікуватися, обговорюватися і таким чином перетворюватися у продукт загальнолюдського користування.

Проте не тільки пізнавальний, а й будь-який інший процес духовно-творчої діяльності – літературної, художньої, технічної – містить як обов'язковий інтимний момент усамітнення, занурення суб'єкта творчості (індивідуального чи групового) у самого себе, у процес творення нового.

Слушно звернути увагу і на зворотний зв'язок, що існує між інтимним і творчим вимірами людського життя. Адже справжні інтимно-особистісні стосунки в їх сутнісному розумінні повинні максимально відповідати критеріям спонтанності, творчості, самовдосконалення і саморозвитку. Душевно-духовний застій, рух по колу, втрата креативності, відчуття свободи, перспективних спільних цілей виступають чи не головними причинами їх порушення. Крім того, інтимно-особистісна сфера людських стосунків відрізняється від інших сфер більш високою насиченістю, різноманітністю, унікальністю проявів суб'єктності (суб'єкт-суб'єктності), вчинковості (спільної вчинковості), індивідуалізованих проявів власне психологічної творчості (у відчуттях і почуттях, мисленні і мовленні, уяві, уявленні та фантазуванні), а також свободи волі, що пояснюється особливою значущістю інтимного життя для людини.

Інтимно-особистісну сферу людських стосунків можна розглядати як статичне і як динамічне утворення. В останньому випадку соціальну психологію можуть цікавити питання щодо її зародження, становлення, розвитку, еволюції та інволюції у філогенезі та онтогенезі, факти її несподіваної і наче безпідставної деформації, руйнації, смерті, а згодом – не менш дивовижного і загадкового відродження, оновлення і розквіту.

Для позначення динамічних, процесуальних характеристик інтимно-особистісної сфери людського життя і людських стосунків використовується поняття *інтимізація*. Знання про іншу людину “інтимізується”, зазначає Б. Шифрін – автор філософської концепції, що народилася під впливом культурологічних ідей М. М. Бахтіна і Ю. М. Лотмана, якщо інший в очах одержувача інформації індивідуалізується (рос. – “разусредняется”), тобто стає не просто безликим джерелом інформації, а її рівноцінним виробником, коли інший стає не

таким, як “інші”, коли ми зважаємо не лише на свою оцінку іншого, а й на його оцінку себе та інших речей і об’єктів, які в даному разі набувають подієвого значення. Процес інтимізації перетворює річ на подію. Протилежний ефект виникає тоді, коли подія перетворюється на річ. Інтимізація і протилежний їй механізм – об’єктизації – суть два механізми, що регулюють ціннісну шкалу в людській екзистенції і в культурному самопізнанні [9]. Продовжуючи цю думку, реально говорити про місце і роль інтимізації як руху всередину себе, у ході якого я диференціюю те, що є в мені соціально типовим та індивідуально неповторним, і за умови “щирої зосередженості на інтрапсихічному” зможу дійти до відкриття власної Самості, а отже, за К. Г. Юнгом, закруглити, завершити процес індивідуації. Крім того, завжди перед тим, як презентувати широкому загалові свою неповторну індивідуальність, індивід апробує її в інтимному спілкуванні із самим собою чи з найближчим оточенням – тими, хто його добре знає і розуміє, кого він шанує, поважає, кому довіряє, іноді навіть більше, ніж самому собі.

Аби зрозуміти сутність інтимного, доцільно спробувати визначитись у тому, що становить його протилежність. Існує думка, що протилежністю інтимності є *ізоляція*. При цьому інтимність визначають як потаємне почуття, що знаходить своє вираження у здатності до близьких стосунків, а також у здатності злити воедино особистісну ідентичність з ідентичністю іншої людини без побоювання втратити щось у собі (Е. Еріксон). Стверджують, що “нездатність налагоджувати спокійні і довірливі міжособові стосунки породжує почуття самотності, соціальної ізоляції” і що “нормальним виходом із кризи “інтимність – ізоляція” є культивування любові у взаємодії з людьми” [10].

Погоджуючись із таким висновком (як самоочевидним), слід зазначити, що протиставлення інтимності ізоляції не є у всіх відношеннях психологічно коректним, оскільки навіть у ситуації повної ізоляції людина може переживати інтимні почуття. Знову ж таки поняття ізоляції не є протилежним поняттю близькості, що вважається одним із ключових у визначенні сутності інтимності. Існує чимало літературних, сценічних та кінематографічних прикладів, що узагальнюють ситуації, в яких чоловік і жінка опиняються в ізоляції від іншого світу, але це не заважає розвиткові високих інтимних стосунків між ними.

Самотність теж не можна мислити як повноцінний змістовий антонім інтимності. Навіть навпаки – інтимність передбачає певне усамітнення як виокремлення в нову якість і добровільне відокремлення від інших. Причиною такого роду понятійних непорозумінь може бути невизнання можливості існування інтимного світу в межах окремої особистості, нехтування такими його ознаками, як приватність,

утаємниченість, унікальність, самодостатність тощо. Нерідко людині потрібно побути на самоті, щоб дати раду своїм інтимним почуттям, думкам, стосункам. До того ж почуття самотності цілком вписується в перелік негативних інтимних переживань особистості.

З вищезгаданим співвіднесенням інтимізації з “об’єктизацією” можна погодитися лише частково, оскільки більш точним антонімом “об’єктизації” має бути не інтимізація, а принаймні “суб’єктизація”. Однак визнання іншого суб’єктом, особистістю, неповторною індивідуальністю є неодмінною, але недостатньою умовою інтимного. Останнє виникає лише в тому випадку, коли унікальність іншої людини стає для мене однією з вищих життєвих цінностей і цілей, а взаємодія з нею набуває високої суб’єктивної значущості, що може перевершувати значущість себе для самого себе.

У філософсько-психологічному розумінні інтимне асоціюється з внутрішнім, іманентним, імпліцитним, з рухом усередину, до сутності. Тому протилежним йому буде все, що означає зовнішнє і рух назовні та утворює специфічне дискурсивне мереживо з таких понять, як: “далекий”, “чужий”, “ворожий”, “вимушений”, “байдужий”, “формальний”, “функціональний”, “офіційний”, “маніпулятивний” тощо. Займенникам “я”, “ти”, “ми” тут протистоять “він”, “вона”, “воно”, “вони”. Глибинне тут може перетворюватися на поверхове, спонтанне – на примусове, сакральне – на профанне, творче – на запозичене, рідне – на чуже, залежне від людини – на залежне від обставин, якісне тут поступається кількісному, індивідуально-неповторне – пересічно-типовому, суб’єктне – об’єктному, вчинкове – поведінковому.

Традиційно у психології зовнішньому і внутрішньому не приписують позитивні чи негативні значення. Адже поняття зовнішнього можна використовувати для позначення чогось іншого, протилежного внутрішньому. Без уявлення про зовнішнє неможливо скласти уявлення про внутрішнє. З огляду на відомі науково-психологічні положення внутрішнє є нічим іншим, як інтеріоризованим і привласненим зовнішнім. Крім того, зовнішнє – це явлена світові сутність сутнього, оприлюднений, винесений на поверхню результат внутрішньої роботи, це – втілена думка, реалізована воля, продемонстроване ставлення чи висловлене почуття. “Однією стороною персональне буття повністю перебуває в закритій від інших *інтимності* свого внутрішнього світу, а другою – у відкритості, публічності світу зовнішнього, воно видиме іншими і залежне від інших”, – зазначає автор екзистенційно-аналітичної теорії особистості А. Ленгле [11, с. 48]. Проте для світу інтимних думок, почуттів, стосунків зовнішнє є його alter ego і може бути дійсно небезпечним у контексті оприлюдненого, розголошеного, розвінчаного, ославленого тощо. Ворогами інтимного є балачки, чут-

ки, плітки. Інтимне страждає, коли йому набридають навіть дружніми порадами, коли за ним підглядають у шпарку, коли його розбирають на загальних зборах, коли, просто кажучи, “лізуть у душу”, проти чого співав Володимир Висоцький.

Для позначення такого роду феноменології видається прийнятним термін *екстимний*, з огляду на те, що приставка “екс-” у давньогрецькій мові означає рух назовні і є синонімічною префіксові “зі”. Принагідно згадаймо такі слова, як експозиція, експлікація, екстраверсія, екстернальність та інші, що розкривають різні форми руху від внутрішнього до зовнішнього.

Екстимне може мислитися позитивно, якщо в конкретному випадку інтимне має негативний знак, наприклад, коли дружні стосунки одна зі сторін починає використовувати у своїх корисливих цілях, коли інтимне входить у суперечність з індивідуальними уподобаннями, а також етичними, естетичними, а також правовими нормами і законами людського життя.

Цікавим у цьому розумінні видається феномен карнавалізації, яка є різновидом екстимізації, а отже, чимось таким, що внутрішньо суперечить інтимізації. Під час карнавалу відбувається своєрідна трансформація смислу бінарних опозицій з подальшою підкресленою демонстрацією всього того, що зазвичай досі вважали негативним. Так, внутрішнє озонююється, сакральне перетворюється на профанне, значуще – знецінюється, сутнісне піддається сумніву, верх, за висловом М. М. Бахтіна, стає матеріально-тілесним низом [12] тощо.

Позитивний зв’язок між інтимним і екстимним можливий у разі добровільного оприлюднення того, що втаємничувалося, приховувалося від загалу через природну скромність, цнотливість, щоби не наврочили і т. ін. Типовим прикладом тут може слугувати ситуація, коли молоді люди вирішують сповістити рідних і друзів про бажання створити сім’ю. І навпаки, відношення між інтимним і екстимним набуває негативного значення, якщо таємниця двох попри їхнє бажання стає відомою всім.

Цікавим у контексті формування наукового уявлення про інтимну сферу життя людини може бути припущення про те, що саме процес інтимізації в його сутнісному розумінні передбачає творчий синтез, інтеграцію, об’єднання різних сутніх у нові цілісні утворення. І навпаки, екстимізація спрямована на дезінтеграцію конкретної цілісності, її деіндивідуалізацію, перетворення унікального, неповторного, одиничного у типове, стереотипне, множинне, загальновідоме, публічне. На зміну близькості думок, почуттів і стосунків тут приходять дистанціювання, відчуження, протистояння, конфлікт. Наочним прикладом процесу інтимізації є оформлення шлюбних стосунків,

утворення сім'ї як неповторної Ми-цілісності зі своїми прагненнями і сподіваннями, очікуваннями і домаганнями, формами спілкування і з'ясування стосунків, які визнаються її членами й оберігаються від небажаних зовнішніх впливів. Розірвання шлюбу, руйнування сім'ї як цілісного утворення розгортається за сценарієм екстимізації: від припинення інтимних стосунків до їх широкого обговорення та офіційного оприлюднення відповідного судового рішення.

Отже, підводячи підсумок сказаному, логічно зробити висновок про існування природного внутрішньо-суперечливого, діалектичного зв'язку між інтимними і екстимними формами й проявами людського життя. Інтимне за певних умов прагне перейти у свою протилежність: експлікуватися, екстеріоризуватися, бути оприлюдненим, стати публічним. Так, по-справжньому закохані люди не приховують свого почуття, готові на весь голос сповістити про нього усьому світові. Якщо ми не відчуваємо себе щасливими в інтимному житті, то звертаємося за порадою до близьких людей, зважуємося на відверту розмову з лікарями, психотерапевтами, очікуючи отримати від них рецепти щасливого інтимного життя.

Існують й інші приклади, коли публічні люди діляться з багатомільйонною аудиторією телеглядачів інтимними подробицями свого життя, починаючи з крему для рук і закінчуючи історіями кохань, зрад і розлучень. Уся світова кіно- і телеіндустрія, шоу-бізнес значною мірою існують і багатіють завдяки експлуатації тем, так чи інакше пов'язаних з інтимним життя людини та його екстимізацією. Годі згадати російські програми “Зазеркальє”, “Окна”, “Дом-2”, учасники яких вивертають назовні, екстимізують те, що звичайно не виставляється напоказ. І якщо наочні уроки інтимного життя для когось із молодих людей можуть бути корисними, то заради справедливості слід сказати і про інший можливий соціально-психологічний наслідок перегляду молодими глядачами цієї передачі, а саме сформовану нездатність розрізняти, цінувати і розвивати справжні інтимні стосунки з іншою людиною, переживати родинні почуття, почуття близькості, невміння утворювати і оберігати спільність “Ми” від зовнішніх руйнівних впливів і ще багато чого іншого.

Екстимне, у свою чергу, тяжіє претворитися у свою протилежність, інтимізуватися. Якщо перші контакти незнайомих чоловіка і жінки скидаються більше на бесіду двох професіоналів або ж людей, яких, здається, нічого не цікавить, окрім прогнозу погоди, то з часом навіть ті самі теми можуть набувати все більш інтимного звучання.

Тут доречно поставити запитання про те, чи може людина постійно жити в ситуації інтимних стосунків, думок і почуттів? З цього приводу натрапляємо на цікаву думку, що герої Ф. Достоевського аб-

солютно не в змозі жити нормальним життям, перебуваючи в стані тотальної інтимізації. Її логічним продовженням є застереження з приводу можливої небезпеки надмірної інтимізації людських стосунків. Мовляв, погордливе прагнення людей до справжньої комунікації у вузькому колі однодумців та друзів нерідко призводить до нового, як кажуть, “м’якого”, патерналістського деспотизму. Це поступове, спочатку непомітне відсторонення від суспільного життя наражає нас на небезпеку втрати не лише доленосної причетності до важливих соціальних змін, а й нашої людської гідності (Ч. Тейлор). Як зазначає сучасний американський соціальний аналітик Р. Сеннет, інтимність – це така локалізація людського досвіду, коли все, що близьке до умов життя, набуває першочергового значення. Що сильніша така локалізація, то більше люди шукають засобів здійснювати тиск одне на одного, аби прорватися через бар’єри звичок, манер і жестів, які стають на заваді ширості та взаємній відкритості. Коли стосунки тісні, вони теплі, тому люди прагнуть тіснішого спілкування, намагаючись усунути бар’єри заради інтимного контакту, однак дії перекреслюють це очікування. Що ближчими стають люди, то менш дружніми і більш хворобливими виявляються їхні стосунки, то більше в них небезпеки братовбивства. Застосовуючи поняття “тиранія інтимності”, Р. Сеннет наголошує на тому, що в консервативному суспільстві досвід близьких стосунків руйнує виплекані нами очікування інтимного спілкування, тому що, мовляв, “природа людини” у своїх глибинах така хвороблива і руйнівна, що коли люди відкриваються одне одному, вони оголюють усі дрібні вади, які в менш інтенсивних формах спілкування глибоко приховані. Створюючи цілісності на індивідуальному та міжособовому рівнях, інтимізація може, таким чином, спричинювати розшарування, сепаратизацію, автономізацію і відтак руйнацію суспільства як цілісної та стабільної соціальної системи [13]. Тому суспільство завжди намагалося і намагається захистити себе, запроваджуючи різні форми контролю інтимного життя та нейтралізації його негативного впливу на життя публічне. Щоправда, далеко не завжди вдавалося витримати розумну міру такого втручання. Яскраві приклади, що ілюструють спроби управління інтимними процесами ззовні, несе в собі історія революційних подій, що їх переживало наше суспільство у 20-ті роки минулого століття.

“У 1923 – 1924 роках, – читаємо у книжці Л. Васильєвої “Кремлевские жены”, – були дискусії щодо партетики, на них виникало “жіноче питання”... Дискусії виявили передусім повну нездатність людей партійної машини по-людськи підходити до людини” [14,

с. 131]. Ось лише деякі характерні висловлювання учасників цієї дискусії:

“Партія має право заглянути в сім’ю кожного з нас і проводити там свою лінію”.

“Члени нашої партії надто мало думають про індивідуальну пропаганду насамперед у власній сім’ї”.

“Ми повинні бути нещадними, якщо виявиться, що під впливом дружин комуністи-чоловіки відступають від комуністичної етики” [там само, с. 132].

“Для класових завдань робітничого класу, – писала Коллонтай, – цілком байдуже, чи набуває кохання форми тривалого і оформленого союзу, чи виражається у вигляді минушого зв’язку” [там само, с. 130].

Інститут релігії, застосовуючи різного роду психологічні впливи, механізми молитви, покаяння, сповіді, а часом навіть досить суворі санкції фізичного характеру, завжди здійснював контроль за інтимним життям віруючих, займався питаннями його унормування, оздоровлення, гармонізації. Але при цьому також накладалися певні обмеження, наприклад, заборона шлюбу з невіруючими, особливо ж із тими людьми, які поклоняються іншим богам. Посилаючись на те, що кожний повинен бути відкритим перед Богом, священнослужителі вимагають від прихожан повної відвертості. Тож віруюча людина фактично не має можливості для вільного інтимного життя, а в тому, що їй дозволяється робити, не може до кінця бути собою, виявляти свою індивідуальність.

Певною мірою така практика втручання в інтимне життя людини зрозуміла і виправдана, особливо якщо має місце порушення моральних чи правових норм або спостерігаються відхилення у функціонуванні її психіки; коли цього справді вимагає ситуація. Однак досить складно буває встановити межу між впливами, які сприяють гармонізації інтимного життя людини, її розвитку, і які передбачають її уніфікацію, підпорядкування моральним нормам, інтересам соціальної організації чи владної структури.

А що соціальна регуляція, котра навіть має виключно позитивні цілі, приховує в собі небезпеку невиправданого чи надмірного втручання у внутрішній світ людини, то цілком слушним є питання про те, наскільки загрозливим для окремого індивіда і суспільства в цілому може бути штучне обмеження інтимізаційних процесів.

Висновки. Актуальність започаткованого соціально-психологічного дослідження пояснюється тим, що інтимне завжди реально існувало, існує і буде існувати у просторі і часі людського буття,

кордони, координати, вектори і показники розвитку якого, з одного боку, можуть бути відрефлексованими і зафіксованими, а з другого, є такими, що постійно змінюються і не можуть визначатись і встановлюватися раз і назавжди.

Сфера інтимного життя охоплює найбільш значущі для людини тілесні, душевні і духовні, індивідуальні й соціальні потреби, цінності і смисли, що складають сутнісне ядро її існування. Це сфера, в якій “Я” більш ніж деінде почувається суб’єктом, автором, лідером, господарем, здатним вільно творити свій світ і себе в цьому світі, а також готовим персонально відповідати за результати своїх діянь і творинь.

Різні психологічні системи (психоаналіз, екзистенційна психологія та інші) з різних боків підступалися до вивчення природи інтимного, звертаючись в одних випадках до теми сексуальності, у других – до проблеми скінченності людського життя. Проте й досі не започатковано окремого науково-психологічного напрямку фундаментально-прикладних, теоретико-методологічних та емпірично-експериментальних досліджень інтимного світу людини.

Існує і завжди буде існувати суперечність між негласним табу на проникнення будь-кого стороннього (включаючи науковців і психотерапевтів) у цю сферу індивідуального, особистого, приватного людського життя і потребою в компетентній допомозі при розв’язанні людиною проблем відповідного характеру і змісту. Тому саме тут повинні отримати підтвердження своєї потрібності і правильності постнекласичні ідеї про унікальність, неповторність, своєрідність конкретної людини як предмет психологічної науки, а також про діалогічну, суб’єктно-суб’єктну, суб’єктно-вчинкову, особистісно-індивідуальнісну методологію дослідження психічного життя як цілого у його нерозривній єдності із життям тілесним.

У філософсько-психологічному розумінні інтимне асоціюється з внутрішнім, іманентним, імпліцитним, з рухом усередину, до сутності. Тож протилежним йому буде все, що означає зовнішнє і рух назовні, що утворює специфічне дискурсивне мереживо з таких понять, як “далекий”, “чужий”, “ворожий”, “вимушений”, “байдужий”, “формальний”, “функціональний”, “офіційний”, “маніпулятивний” тощо. Для позначення такого роду феноменології в дослідженні запроваджено відповідні терміни – “екстимний”, “екстимізація”, розглянуто їхні сутнісні ознаки.

Поняття інтимного найбільш високо корелює з уявленнями про індивідуальне, суб’єктивне, особисте, приватне, моє і тільки моє. Проте індивідуальне в людині діалектично поєднується із соціальним.

Тому є сенс умовно розрізняти інтимний світ “Я” та інтимний світ “Ми”, “Мій” і “Наш” інтимні світи. Для позначення останнього в представленій роботі застосовується поняття “інтимно-особистісна сфера людських стосунків”. Саме ця сфера є об’єктом, а її сутнісні характеристики і можливості перетворення та самоперетворення – конкретним предметом соціально-психологічного дослідження інтимного життя людини.

Головними завданнями для соціальної психології на початковому етапі дослідження інтимно-особистісної сфери людських стосунків є аналіз її структури, функцій і закономірностей розвитку у філо- та онтогенезі як цілісної відкритої, нелінійної системи, з’ясування її змістових характеристик, ціннісно-смыслових координат, визначення основних типологічних форм, а також якісний опис її оригінальних, своєрідних, унікальних, неповторних формопроявів.

Актуальним є дослідження індивідуальних особливостей рефлексії людьми різного віку, різної статі, різного психологічного типу, що перебувають у різних соціокультурних умовах, а також різних ситуацій свого власного, спільного з іншими та чужого інтимного життя. Як показала попередня спроба соціально-психологічного дослідження феномена ніжності [15], існує проблема розуміння і переживання людиною її інтимних почуттів, адекватного відображення відповідних душевних станів, а також здатності вдосконалюватись і розвиватись як суб’єкт, об’єкт і партнер інтимно-особистісних стосунків. Тому подальшим завданням є соціально-психологічне розроблення методів діагностики, корекції, формування та розвитку інтимно-особистісної сфери стосунків людини з людиною. Крім того, у ході консультативної та психотерапевтичної роботи з людьми важливо у кожному конкретному випадку визначати оптимальну міру співвідношення інтимного і екстимного, запобігати як надмірній інтимізації, так і штучній екстимізації людського життя в цілому і людських стосунків зокрема.

Істинна природа будь-якого соціально-психологічного феномена починає розкриватися дослідникові лише в герменевтичному колі взаємопереходів частини і цілого, пояснення і розуміння, тому кінцевою метою започаткованого дослідження є розроблення та експериментальне апробування динамічної соціально-психологічної моделі інтимно-особистісної сфери людських стосунків, що може становити інтерес як для психологічної науки, так і для практики психологічної роботи з людьми.

Література

1. Языковое наполнение узла “субъект/объект интимности” фрейма “интимность” в английской и украинской лингвокультурах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nauka-online.org/content/yazykovoie-napolnenye-uzla-sub-ektob-ekt-yntymnosty-freyma-yntymnost-v-anhlyyskoy-y-ukraynsko>.
2. *Вардзелашвили Ж. А.* Лексическое наполнение кластера “интимность – интимное” / Ж. А. Вардзелашвили // Сопоставление как метод исследования и обучения языкам : сб. науч. статей по материалам междунар. конф. МАПРЯЛ. – Т. 3. – Тбилиси, 2006. – С. 21 – 25.
3. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Э. Берн; пер. с англ. – М. : Эксмо 2009. – 576 с.
4. Интимность [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.medlinks.ru/sections.php?op=viewarticle&artid=999>
5. *Мень А.* На пороге Нового Завета / А. Мень. – М. : Эксмо, 2005. – 1056 с. – (Серия “Антология мысли”).
6. Природознавство і гуманізація. Пошуки взаєморозуміння : монографія / [В. С. Лук’янець, О. М. Кравченко, О. Я. Мороз та ін.]. – К. : ПАРАПАН, 2009. – 317 с.
7. *Судзуки Дайсэцу Тайтаро.* Основы дзен-буддизма [Электронный ресурс] / Судзуки Дайсэцу Тайтаро. – Режим доступа : http://ki-moscow.narod.ru/litra/zen/sudzuki/zen_buddhism.htm.
8. *Шоттер Дж. М. М. Бахтин и Л. С. Выготский: интериоризация как “феномен границы”* / Дж. Шоттер // Вопросы психологии. – 1996. – № 6. – С. 107 – 117.
9. *Шифрин Б.* Интимизация в культуре / Б. Шифрин // Даугава. – Рига, 1989. – №8. – С. 88 – 94.
10. Теоретичні основи вікової психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psychobag.com/?p=229&page=8>.
11. Person: Экзистенциально-аналитическая теория личности : сб. статей / пер. с нем. ; вступ. ст. С. В. Кривцовой. – М. : Генезис, 2005. – 159 с.
12. *Бахтин М. М.* Франсуа Рабле и народная смеховая культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1965. – 527 с.
13. *Сеннет Р.* Тирании интимности [Электронный ресурс] / Sennett R. Les Tyrannies de l’intimite / Traduit par Antoine Berman et Rebecca Folkman. – Paris : Ed. duSeuil, 1979. – Режим доступа: <http://community.livejournal.com/culturology/304708.html>.
14. *Васильева Л.* Кремлевские жены / Л. Васильева – М. : Эврика-дефант, 1992. – 131 с.
15. *Татенко В. О.* Ніжність як прояв людської душі і предмет психологічного дослідження / В. О. Татенко // Соціальна психологія. – 2009. – № 5. – С. 15 – 34.